בתולה נישאת ברביעי

משנה וגמרא

מסכת כתובות פותחת במשנה המדברת על היום בו יש לשאת את הבתולה, וכן על היום בו יש לשאת את האלמנה:

> מתני'. בתולה נשאת ליום הרביעי, ואלמנה - ליום החמישי; שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות, ביום השני וביום החמישי, שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין. (כתובות, ב, א)

במשנה נאמר שהסיבה בגינה בתולה נישאת ברביעי היא מפני שבתי הדין יושבים בעיירות בשני ובחמישי, ובמקרה בו האיש רואה שלאישה אותה הוא נשא אין בתולים, יכול הוא לבוא אל בית הדין ולטעון על מקח טעות. ואילו אלמנה, כיוון שאין לה בתולים, שהרי הייתה נשואה כבר לאדם אחר ואלו הם נישואיה השניים, אין טעם זה עומד לגביה, ולכך היא נישאת ביום חמישי.

אמנם, יש לשאול על סדר כתיבת הדברים במשנה, שכן נראה שהיה נכון יותר לכתוב: בתולה נישאת ליום הרביעי ואז את הטעם לדין הבתולה, ורק לאחר מכן להביא את דין האלמנה.[1] וכך באמת כתובה התוספתא:

> מפני מה אמרו בתולה ניסית ליום הרביעי שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין... מפני מה אמרו אלמנה ליום החמשי .. (תוספתא, כתובות (ליברמן), א, א) [2]

כאן נאמרים הדברים באופן הנראה מסודר יותר, ראשית נאמר דין יום נישואי הבתולה וטעם התקנה, ורק לאחר מכן יום נישואי האלמנה והטעם לקביעת יום זה.[3]

---

1. כל זה מתוך הבנה שהטעם של המשנה עומד על בתולה בלבד, כפי שמפרש רש"י במקום.

2. בתוספתא כפשוטה על כתובות, א, א מעיר על הטעם המופיע במשנה: "וכבר העיר ביפה מראה בירושלמי רפ"א שמסוגיית הירושלמי מוכח שבמשנתם לא שנו שום טעם, למה בתולה נישאת ליום רביעי ואלמנה ליום החמישי, ובמשנתנו הוסיפו את הטעם ע"פ התוספתא כאן."

3. אפשר שהתוספתא בנויה על גבי המשנה ועל כן שואלת על כל חלק בה. אך מכל מקום, מתוך דברי התוספתא מתחדדת השאלה עוד יותר, שבאמת נראה שטעם המשנה שלפנינו שייך רק לבתולה, ולא לאלמנה.

על אף תמיהתנו על סידור המשנה[4] כפי שהיא מופיעה לפנינו, בסופו של דבר נכתב טעם לנישואי הבתולה, ואף על פי כן הגמרא מביאה את דברי רב יוסף בשם שמואל השואל מה הוא הטעם לכך שיש לשאת את הבתולה ליום הרביעי:

> גמ'. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה אמרו בתולה נשאת ליום הרביעי? לפי ששנינו: הגיע זמן ולא נישאו - אוכלות משלו ואוכלות בתרומה, יכול הגיע זמן באחד בשבת יהא מעלה לה מזונות? לכך שנינו: בתולה נשאת ליום הרביעי. (כתובות, ב, א)

שואל רב יוסף, מפני מה אמרו בתולה נישאת ליום הרביעי? ותשובתו לכך, שהטעם לכך מצוי בדברי המשנה המופיעה בדף נז עמוד א, שם נאמר: "לפי ששנינו הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה." על פי דברים אלו של רב יוסף, כל הסיבה שבגינה שנינו במשנתנו את יום רביעי כיום נישואי הבתולה הוא בשביל אותו מקרה המופיע במשנה בהמשך המסכת בהקשר אחר.[5]

אך הדברים נראים תמוהים ביותר, האם יתכן שרבי יכתוב את התקנה במשנתנו בשביל מקרה בו הגיע זמן הנישואים של האיש והאישה, ואע"פ שלא נישאו בו, צריך האיש לדאוג למזונותיה של האישה? האם בגלל דין זה של העלאת המזונות, יום רביעי נקבע כזמן נישואי האיש והאישה? הרי אף אם נכונים דברים אלו של רב יוסף בשם שמואל, מדוע אי אפשר לבאר את המשנה בדף נז כמדברת על יום ראשון? מדוע יש ללמוד משם שמדובר ביום רביעי? הרי לא נאמר שם מה הוא היום המוגדר כ: 'הגיע הזמן'.

מה הוביל את רב יוסף לתלות אם כן את דין משנתנו במשנה אחרת? מה היא ההווא אמינא? ועוד, שהטעם לתקנת יום הנישואים מפורש אצלנו, ולא נראה שדין משנתנו תלוי בדין אחר. ובאמת הגמרא לאחר הבאתה את דברי רב יוסף, מביאה את תמיהתו של רב יוסף עצמו על דבריו:[6]

---

4. ראה בתחילת הירושלמי, שם בר קפרא מביא טעם של ברכה שנראה שעומד על שני הימים, וכך גם הבין בתוספתא כפשוטה. ואולי דברים אלו יכולים להוביל אותנו בהמשך למחשבה שאף הטעם הכתוב במשנתנו באמת מורה על שני הימים ולא רק על הבתולה כפי שנראה באופן ראשוני.

5. יש להעיר ולהביא כאן את דברי התוספות בד"ה 'מפני מה אמרו'. לא הבאתי אותם בגוף המאמר כיוון שאינם חלק מהמהלך הכולל. התוספות מפרש את דברי שמואל הראשונים: 'מפני מה', לא ששואלים מדוע ברביעי ולא בראשון, אלא למאי נפקא מינה שהנישואים ביום רביעי. על כך עונה שמואל, להוצאת מזונות. אך דברי תוספות אלו קשים לי במעט מהמשך הגמרא, שם רב יוסף שואל מפני מה, ושם ברור שהכוונה היא מדוע ברביעי ולא בראשון, ונראה אם כן שזוהי גם לשונו של שמואל, ואין סיבה להניח שיש הבדל ביניהם. בסופו של דבר באמת רב יוסף אומר שקביעת יום רביעי היא נפקא מינה ליום העלאת המזונות, אך לא נראה שהדברים מצויים בדבריו של שמואל עצמו, ועל כן לא הבאתי את דברי תוספות בגוף המאמר.

6. יש שפירשו שזוהי תמיהת הגמרא ושיש שינויים בנוסח הגמרא שם לא כתוב 'אמר רב יוסף'. אך על פי הגמרא שלפנינו, וכך נראה לי מוכח, זוהי תמיהתו של רב יוסף על דבריו.

אמר רב יוסף: מריה דאברהם! תלי תניא בדלא תניא? הי תניא והי לא תניא? הא תניא והא תניא! אלא, תלי תניא דמפרש טעמא בדתניא דלא מפרש טעמא? (כתובות, ב, א)

רב יוסף רואה את דבריו הראשונים בשם שמואל, ותמה עליהם. מדוע היה צריך לתלות את משנתנו במשנה שם? הרי במשנתנו מפורש הטעם לדין ואילו במשנה שם כלל לא מפורש הטעם. נראה שיש לדייק בדבריו. דברי רב יוסף בתמיהתו אינם אומרים את מה שאמרנו עד כה, רצוני לומר, אין דברי רב יוסף אומרים כי אין זה ייתכן לתלות משנתנו בה מפורש הטעם למשנה אחרת שלא ברור בה שהיא מדברת על יום רביעי.

אלא, דברי רב יוסף הם: 'תלי תניא דמפרש טעמא בתניא דלא מפרש טעמא', דהיינו, איך תולים את משנתנו שמפורש בה הטעם למשנה אחרת בה לא מפורש הטעם. מה הכוונה לא מפורש בה טעם? איזה טעם היה צריך להיות שם? נראה שרב יוסף בדברים אלו אינו חוזר בו מההבנה של מאמרו הראשון המובא בגמרא בשם שמואל, ובאמת סובר רב יוסף שדין המשנה שם נאמר לגבי יום רביעי. כלומר, אם הגיע יום רביעי ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה, ולכך אומר רב יוסף שלא מפורש הטעם. דהיינו, לא ברור מדוע 'הגעת הזמן' היא דווקא ביום רביעי, ולא בכל יום אחר.

אם כנים דברינו, תמיהתו של רב יוסף אינה מוחקת את כל דבריו הראשונים בשם שמואל, אלא דין המשנה בדף נז עמוד א, באמת נאמר על יום רביעי,[7] אלא שאין לתלות את משנתנו במשנה שם, כיוון ששם לא מפורש הטעם ליום רביעי.

נחזור מעט אחורה לתמיהתו של רב יוסף. על לשונו המורה על התמיהה: 'מריה דאברהם', מפרש רש"י:

מריה דאברהם כו' - תמה על דברי רבו ואמר מריה דאברהם מה זה היה לשמואל לומר כן ועוד שחלה רב יוסף ושכח תלמודו ותוהה על דבריו הראשונים. (רש"י, כתובות, ב, א)

שני פירושים מביא רש"י לתמיהתו של רב יוסף על דבריו הראשונים המובאים בגמרא בשם שמואל. הראשון הוא שתמה על שמואל רבו מדוע אמר דבר זה, ואילו בפירושו השני מבאר רש"י שתמיהתו של רב יוסף נבעה מכך ששכח את כל תלמודו, ותהה על דבריו הראשונים. על פי הפירוש הראשון נראה שדעת רב יוסף היא שדברי שמואל הם טעות, ובלשון רש"י: "מה זה היה לשמואל לומר כן". ואילו, על פי הפירוש השני, הבעיה היא ברב יוסף עצמו, אך אין לומר שהדברים הראשונים שאמר בשם שמואל הם טעות.

אם נאמר שמאמר זה הוא טעות לגמרי, יש לשאול על כך מדוע הכניסה הגמרא דברים אלו? היה לה להכניס רק את הדברים המתוקנים שאומר רב יוסף, ומדוע להכניס דברי טעות לגמרא. ברם, אם ברצוננו להבין כפירוש השני, אזי יש להבין מה הוא ההגיון בדבריו של רב יוסף בשם שמואל,

7. כך עולה מדבריו של הרשב"א, מובא בהמשך הדברים.

שהרי הבעיה הייתה משכחת רב יוסף את תלמודו ולא כי טעות בדבריו של שמואל.

דברי רב יוסף בשם שמואל השניים

לאחר דבריו הראשונים של רב יוסף בשם שמואל, רב יוסף בא ומתקן את דבריו:

> **אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב יהודה אמר שמואל וכו'..** (כתובות, ב, א)

על שלב זה בגמרא יש לשאול האם רב יוסף כעת בא ואומר דין חדש שאינו קשור לדין הקודם אותו הוא הביא או שמא רב יוסף מנסה מתוך התבוננות במאמרו הראשון לראות כיצד ניתן לקשר בין שתי המשניות המובאות בו רק בצורה הגיונית יותר? במילים אחרות, האם רב יוסף חוזר בו מטעותו או שבא ומנסה לבאר את ההגיון שכנראה היה טמון במאמר הראשון שלו בשם שמואל?

אם נבין שהדברים הראשונים שנאמרו בשם שמואל הם טעות לגמרי, אז כעת ניתן לומר שרב יוסף בא לומר מה הם הדברים שכנראה כן נאמרו בשמו של שמואל. אך על צד זה מוקשה עוד יותר מדוע היה להכניס את דבריו הראשונים של רב יוסף בשם שמואל אם טעות יש בהם.

לצד השני, שרב יוסף רק שכח תלמודו, רב יוסף מסתכל על הדברים אותם אמר בשם שמואל ומנסה להתחקות אחר ההגיון שבהם. חושב רב יוסף מה כנראה הוא אמר בשמו של שמואל, ועל כן בא רב יוסף ומתקן את הדברים שאמר בשמו כדי ליישבם. וכך כותב הריטב"א:

> **אלא אי איתמר הכי איתמר.** פירוש דע"כ איפכא איתמר דמתניתין דהכא לא מתפרשא ממתניתין דהתם כדקאמר מעיקרא, אלא מתניתין דהתם מתפרשא ממתניתין דהכא, כדמפרש ואזיל, **ומשום דרב יוסף חלה ושכח תלמודו מחמת אונסו כי יהיב דעתיה במימריה אתקניה מסברא** דע"כ איפכא אמר שמואל, והא דאמרינן אמר רב יוסף כו' דמשמע דלאו רב יוסף גופיה מתקן לה, לא היא אלא לישנא דרב יוסף הוא, ויש שאין גורסין אמר רב יוסף, וכן אומר מורי הרשב"א ז"ל דלא גרסינן ליה, ואין צורך למחוק גרסת כל הספרים דגרסי ליה. (ריטב"א, כתובות, ב, א)

לאחר שחלה רב יוסף, הסתכל על דבריו הראשונים אותם אמר בשם שמואל ותיקן אותם מסברה. אמנם, יש לתלות את המשניות זו בזו, אך בצורה הפוכה, כלומר, כיוון שבמשנתנו הדין הוא שיום הנישואים הוא ביום רביעי, לפיכך הזמן בו לאחריו אם לא נישאו מביא לה מזונות הוא יום רביעי, כפי שלמדנו במשנתנו. כאמור, לא דין משנתנו תלוי בדין המשנה שם אלא להפך, דין המשנה בדף נז תלוי בדין משנתנו.

במילים אחרות, רב יוסף יודע שאת הדברים האלו הוא דרש בבית המדרש בשמו של רבו שמואל, אך כשחזר על דרשתו, לא ראה לאותה דרשה שורש ויסוד. על כן, ניסה להתחקות רב יוסף אחר דבריו, מתוך ניסיון להבין מה שמואל בכל זאת אמר על הקשר בין שתי משניות אלה, שכן,

כנראה שרב יוסף לא סתם תלה אותן זו בזו. רב יוסף מבין שאמנם לא תיתכן תליית המשניות זו בזו כפי שמובא במאמר הראשון אותו אמר בשם שמואל, אך וודאי שהדברים נכונים ואמיתיים בקשר בין שתי משניות אלו ויש רק לבדוק כיצד יש לקשר אותם זו לזו בדרך הנכונה.

על פי זה הגיוני היה לגמרא לפתוח עם מאמרו הראשון של רב יוסף בשם שמואל, על אף שנראית כדרשה מוזרה ומוטעית. הקשר בין שתי המשניות מגיע לרב יוסף דווקא מתוך אותה 'טעות' אותה שנה קודם כל בשם שמואל. אך אם נלך ונבין כדרכו של הריטב"א, וכן על פי דברינו בפשט דבריו של רב יוסף בגמרא, כי הדברים על פי רב יוסף אינם טעות, אלא כנראה נובעים משכחת תלמודו, נשאר לנו לבוא ולבאר מה טמון בדבריו הראשונים של רב יוסף, שהרי, סוף סוף הם נאמרו עוד לפני שרב יוסף שכח תלמודו.

ובעצם, לא רק שהגמרא הכניסה את הטעות לגמרא כדי שנגיע ממנה לדרשה השנייה והמתוקנת של רב יוסף בשם שמואל, אלא שאפשר שיש בה כדי ללמד אותנו שעוד קודם שכחת תלמודו, רב יוסף הבין שדין משנתנו תלוי דווקא במשנה שם, ולא להפך.

מאמרו הראשון של רב יוסף בשם שמואל

על פי טעם משנתנו לא מובן מדוע יום הנישואים הוא יום רביעי בלבד, שהרי גם ביום שני בית הדין יושב, ועל כן יהיה אפשר לשאת אף ביום ראשון. וכך אומר הרשב"א:

> גמ' אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מפני מה אמרו בתולה נשאת ביום ד' וכו'. שמועה זו רבים פירושיה ומסתברא דהכי פירושה מפני מה אמרו ברביעי ולא באחד בשבת דטעמא דמתני' הא איתיה באחד בשבת, לפי ששנינו הגיע זמן ולא נשאו יכול אם הגיע זמן באחד בשבת (אף על פי) שאין כאן איקרורי דעתא (כמו ביום רביעי) יהא מעלה לה מזונות, לכך שנינו ביום רביעי ולא באחד בשבת לפי שהוא מעוכב בתקנת חז"ל, **ומשום הכי מתמה רב יוסף בעצמו שאין זה טעם ליום א' בשבת ודין שמענו טעם לא שמענו**, ואמר תלי תניא דמפרש טעמא, כלומר משנתינו שטעמיה מפורשין ומספיקין לתקנתן אלא שאנו צריכין לחקור טעם מפני מה אינה נשאת אף ביום א' בשבת שהטעם השנוי מספיק לו ג"כ, ותולה אותה בדתניא שאין טעמה מפורש, דאפי' שנו כן במשנתינו בפירוש ולא בא' בשבת **שאם הגיע זמן ולא נשאו אינו מעלה לה מזונות עד רביעי בשבת לא ידענו עדיין טעם תקנה זו שאין זה טעם אלא גזירת דין**, ואין מן הדין לומר שמשנה זו שהיא ברורה ומגלה פירושיה וטעמיה תלויה בדבר שאין בו טעם, אלא הכי אמרוה ניהלי מפני מה אמרו וכו'... (רשב"א, כתובות, ב, א)

מסביר הרשב"א את שאלתו של שמואל בלישנא קמא בצורה שונה מכפי שאולי הבנו אותה בתחילה, שאלתו היא: מפני מה אמרו בתולה נישאת ברביעי בשבת ולא באחד בשבת? שהרי

טעם המשנה כפי שכבר ראינו עולה יפה אף ליום ראשון.

לכן בא שמואל ואומר שהטעם שבתולה נישאת ברביעי בדווקא ולא בראשון הוא מפני ששנינו הגיע זמן ולא נשאו וכו'. שואלת הגמרא על המשנה שם, האם במשנה של 'הגיע זמן' יכול להיות שיגיע יום ראשון ויעלה לה מזונות? לכך אמרה המשנה אצלנו שבתולה נישאת ליום הרביעי, **להוציא** מהמשנה שם, שלא נחשוב שאף ביום ראשון אם הגיע זמנה יהיה צריך להעלות לה מזונות. כלומר, שנינו אצלנו בתולה נישאת ברביעי בשביל המשנה בדף נז עמוד א.

על כך תמה רב יוסף, משנתנו מביאה טעם מפורש ליום רביעי, ורק נשאר להבין מדוע לא תינשא ביום ראשון? אך מדוע לתלות זאת במשנה שלדינה אין טעם כלל? כאן הרשב"א אומר דברים שמבוארים יפה על פי דברינו לעיל על תמיהתו של רב יוסף, רק שאומר זאת בלשון 'אפילו': **אפילו** אם דין הגיע זמן ולא נישאו הוא דווקא ברביעי, אין לו טעם אלא הוא גזירת הדין ואי אפשר ללמוד משם מה הוא הטעם ליום זה.

כעת, רב יוסף צריך לבאר מדוע אם כן הנישואים הם בדווקא ביום רביעי ולא ביום ראשון. שכן, מובן מדברי רב יוסף מתוך תמיהתו שהוא מבין שהטעם השנוי במשנתנו הוא טעם סיבת נישואי הבתולה ביום רביעי, על כן, מביא רב יוסף את טענת **שקדו**.

> שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא טורח בסעודה שלשה ימים, אחד בשבת ושני בשבת ושלישי בשבת, וברביעי כונסה. (כתובות, ב, א)

חכמים שקדו על כך שהחתן יטרח בסעודה בשביל הכלה, ונתנו לכך שלושה ימים, וברביעי יש לכונסה. כלומר, על אף שטעם המשנה לבדו עומד אף ליום ראשון, תקנת 'שקדו' משאירה את יום רביעי כיום היחיד בו יש לשאת את הבתולה. ברם, גם על דברים אלו של רב יוסף קשה מעט, אמנם תקנת שקדו מובאת בתוספתא עצמה, אך במשנתנו סוף סוף מובא שיש לשאת ברביעי ולא מובא במשנה טעם המבאר מדוע אין לשאת בראשון.

ביאור חדש לדברי הגמרא

הרא"ה[8] בדבריו מעורר אותנו לקרוא את הגמרא בצורה שונה ולא כפי שקראנו אותה עד עתה:

> אלא על כרחך בעי' דר"י הכי הוא, למה הוזכר יום רביעי יותר מבאחד בשבת, דהך טעמא שייך נמי בא' בשבתו. ומהדרינן לפי ששנינו הגיע זמן ולא נשאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה, יכול הגיע זמן באחד בשבת יהא מעלה לה מזונות, לכך שנינו בתולה נישאת ליום הרביעי, כלומר לאו לענין נשואין [איתמרא], דלענין נשואין וודאי באחד בשבת כמו בד' בשבת, אלא לענין מזונות, דד' בשבת ראוי לנשואין יותר, שאם הגיע

8. דברים דומים מצויים בדברי רבינו קרשקש והרמב"ן.

זמנה באחד בשבת אין מעלה לה מזונות, ואם הגיע ברביע[י] בשבת מעלה לה מזונות, אבל לכנסה ודאי רשאי באחד בשבת כרביעי בשבת. (רא"ה, כתובות, ב, א)

שאלת שמואל על פי הרא"ה היא כפי שהבין הרשב"א, מדוע יש לשאת האישה ביום רביעי בשבת ולא בראשון? הרי טעם המשנה עומד לשני הימים באותו האופן. על כך עונה רב יוסף: אמנם נכון שלנישואין טעם המשנה מספיק הן ליום ראשון והן ליום רביעי, לכן יש להבין שיום רביעי נאמר לא מפני שהוא יום הראוי לנישואין אלא מפני שהוא היום בו מעלה לה מזונות. ביאור לדבר יבוא דרך דברי ר' קרשקש וידאל:

דראוי ודאי לכנסה יותר ביום שיהא חייב להעלות לה מזונות. (ר' קרשקש וידאל, כתובות, ב, א)

דהיינו, אם הגיע יום רביעי בשבת יש לאדם להעלות מזונות לאשה, וראוי יותר לכנוס האשה לנישואים ביום שיהיה חייב להעלות לה בו מזונות. וכך גם בלשונו של הרא"ה, לעניין מזונות, רביעי בשבת ראוי לנישואין יותר, היום עצמו הוא ראוי יותר מפני שבאותו יום מעלה לה מזונות.

כאמור, ראוי יותר לכנוס את האשה לנישואים ביום שיהיה חייב להעלות לה בו מזונות. ברם, עדיין לא ברור מה הטעם שיום רביעי הוא היום בו מעלים מזונות, מדוע לא כל יום אחר?[9] ממשיך הרא"ה לבאר את דברי רב יוסף.

אמר רב יוסף מרי' דאברהם תלי תניא בדלא תניא, הי תניא והי לא תניא כו', אלא תליא תניא דמפר' טעמא כו'. כלומר, האיך הוא יכול לתלות משנתינו שדברים מפורשים דיום רביעי ראוי לנשואין ולא יום אחר, ויאמר שלא יהא יום רביעי שנוי לענין הדין שהוזכר עליו דהיינו לענין נשואין, ויהא דוקא לענין אחר שלא הוזכר עליו כלל, דהיינו לענין מזונות, שלא הוזכר בה יום רביעי כלל, אלא הגיע זמן סתם משמע כל שהגיע יום ראוי לנשואין. ובכלל קושי' נמי היא גופה מ"ט, כיון דאמרת דאחד בשבת ראוי לנשואין אם הגיע הזמן בא' בשבת אמאי אין מעלה לה מזונות. ומהדרינן אלא אי איתמר הכי איתמר, אר"י אמר שמואל מ"מ אמרו בתולה נשאות ליום ד' דוקא, דאי משום השכמה לב"ד, תנשא בא' דאית' נמי להאי טעמא, דודאי יום רביעי לענין נשואין ולעכב תניא. ומהדרי שקדו חכמים על תקנות בנות ישראל, שיהא טורח בסעודה, כלומר משום הא דתני שקדו חכמים על תקנות בנות ישראל שיהא טורח בסעודה ג' ימים א' בשבת ב' בשבת ג' בשבת, ובד' כונסה... (רא"ה, כתובות, ב, א)

על כך תמה רב יוסף. משנתנו אמורה לעניין דין נישואין בלבד, ומדוע יש לתלות את טעמה בכך

9. כאן נראה שיש לחבר את זה יחד עם דברי הרשב"א שזוהי גזירת הכתוב ללא טעם.

שיש ביום זה עניין אחר של מזונות, שלא הוזכר כלל במשנתנו. ועוד, שבמשנה שם לא מפורש כלל שהיום עליו מדברת המשנה הוא יום הרביעי, ואם כן, איך ניתן ללמוד מהמשנה שם שמשנתנו מדברת על יום רביעי ולא ראשון?

על פי הרא"ה נראה לבאר שמתוך שכחת תלמודו רב יוסף שכח את הדין שכנראה היה ידוע לכל, כמו הלכה למשה מסיני. ושכח רב יוסף שיום רביעי הוא אותו היום עליו אומרת המשנה שמעלה לה מזונות. אך, על פי דברינו לעיל בפירושנו את הביטוי אותו אומר רב יוסף: 'תלי תניא דמפרש טעמא בתניא דלא מפרש טעמא', רב יוסף ידע ששם הדין הוא יום רביעי, אלא שבאמת הוא שכח מה הוא הטעם לכך שדין המשנה שם אמור ביום רביעי והוא יום הראוי להעלאת המזונות. אך, אמת היא שיום זה הוא היום בו יש להעלות את המזונות.

על כן, יש מקום לחשוב כאותה "טעות" המובאת בגמרא של מאמר רב יוסף בשם שמואל. טעם התקנה הוא שיום העלאת המזונות הוא בדווקא יום רביעי, והוא יום בו חייב להעלות לה מזונות, ובא שמואל ותלה את דין משנתנו בדין המזונות, שיהיו הימים מחוברים זה לזה. אך יש ללכת צעד נוסף, לא רק שהיה מקום להבין כאותו מאמר של שמואל, אלא כנראה בתליית שמואל את המשניות זו בזו טמון עומק קביעת יום נישואי הבתולה ביום הרביעי.[10]

טעם המשנה

הצבענו לעיל על כך שהמשנה כתובה בצורה שאינה מסודרת.[11] לא די שלאלמנה לא מופיע טעם במשנה, דבר שלבדו מעלה תמיהה מדוע האלמנה לא 'זכתה' לטעם כמו הבתולה. אלא, יש לומר עוד יותר, טעם הבתולה אינו מגיע מיד לאחר דין הבתולה, כפי שהיינו מצפים, וכפי שראינו בתוספתא, אלא הטעם מגיע רק לאחר ששנינו גם את יום נישואיה של האלמנה.

זאת ועוד, נראה להוסיף בכאן שתי שאלות כלליות על הטעם המובא במשנה:

א. מה מועילה תקנת חכמים? הרי סוף סוף כדי שיבוא האדם לבית הדין, צריך הוא לשמש עם אשתו, ובכך לגלות אם יש לה בתולים או שאינם. ברם, חכמים לא ציוו על הזוג לשמש באותו הערב, והרי כדי שיבוא לבית הדין לאחר יום, צריכים האיש והאיש לשמש זה עם זו. אולם, בתקנת המשנה אין אנו מוצאים כל חיוב לבעול בעילת מצווה באותו לילה, וכן אין אנו מוצאים

10. כך גם בה"א שנראית לנו מוטעית עלינו לראות ולברר מדוע הוכנסה לגמרא, ופעמים רבות שדווקא דרכה נוכל לבאר עוד עומק ומשמעות לסוגיה.

11. אופן זה הביא רבים מחוקרי התלמוד לטעון שנעשתה במשנה זו הוספה מאוחרת. דהיינו, במשנה המקורית נכתב בתולה נישאת ליום הרביעי וליום החמישי, ולאחר מכן הוספה על המשנה תוספת מאוחרת זו, ולכן אי הסדר במשנה. כך מביא גם שו"ת שרדי אש על ערכאות של גויים, תחילתו במילים: וראה במשנה כתובות. אלא שבבבלי נראה שהמשנה כפי שהיא לפנינו כך הופיעה לפניהם, שהרי רב יוסף ראה את טעמה של המשנה, וכן שמואל השואל מדוע דווקא רביעי ולא ראשון נראה מדבריו שהבין מטעם המשנה ששני הימים מתאימים לטעם התקנה. ועוד, ההוכחה העיקרית לכך מלבד התמיהה על סדר המשנה מגיעה מתוך דברי הירושלמי, שם ר' אלעזר נותן את הטעם למשנה, ונראה שאפשר לדייק ממנו שלפניו המשנה הייתה ללא טעם. אך אני איני מבין כך כלל ועיקר, וארצה דווקא דרך הירושלמי בהמשך דברינו להצביע על עומק הטעם אותו המשנה מביאה ומדוע דברי המשנה כפי שהם לפנינו מדויקים ואינם חסרים.

שיש חיוב לבוא לבית הדין ביום שלאחר הנישואים.

ב. היינו מצפים שלשון המשנה תהיה: אם **יהיה** לו טענת בתולים.. ומדוע כתבה המשנה את הטעם בלשון עבר? "שאם היה לו". ניתן לשמוע מתוך בחירת המילים בטעם המשנה, באופן הראשוני ביותר, שהתקנה לא נתקנה מתוך רצון של חכמים להגיב למקרה בו אם לא יימצא לאותה אישה בתולים אז יקום האדם אל בית הדין, אלא אולי כמעט להפך.[12] ועוד, האם יום הנישואים בין האיש והאישה, יום חשוב ומשמח נקבע דווקא מתוך חשד בין האיש לאישה איתו צריך להתחיל את חיי הנישואים בין הזוג?

דרך ביאור השאלה הראשונה נגיע אף לביאור שאלתנו השנייה. הגמרא ביבמות קיא עמוד ב מדברת על הזמן האחרון בו יכול הבעל לבוא ולטעון שלא מצא לאשתו בתולים:

> טענת בתולים - כל שלשים יום, דברי רבי מאיר; רבי יוסי אומר: נסתרה - לאלתר, לא נסתרה - אף לאחר כמה שנים. (יבמות, קיא, ב)

דעת רבי מאיר היא שהבעל יכול לטעון שלא מצא בתולים לאשתו עד שלושים יום מרגע נישואיהם. ואילו רבי יוסי מחלק ואומר: אם הבעל והאישה שימשו, חייב הבעל באותו הרגע לבוא אל בית הדין ולטעון שלא מצא בתולים לאשתו, אך אם לא בא מיד, אין מאמינים לו יותר כלל. אמנם, במקרה בו לא שימשו זה עם זה, יכול הבעל לבוא לבית הדין ולטעון גם לאחר כמה שנים. רש"י על דברי הגמרא מבאר:

> כל שלשים יום - דיכול לטעון לא בעלתי עד עתה. נסתרה לאלתר - הוא טוען ואם טוען לאחר זמן אינו נאמן דודאי מרישא בעל ומצאה בתולה ושתק והשתא הוא דרתח עלה. (רש"י, יבמות, קיא, ב)

דעת ר' מאיר היא שעד שלושים יכול הבעל לטעון שלא בעל עוד את האישה, ואילו ר' יוסי אומר שבמקרה בו לא נסתרה יכול אף לאחר כמה שנים לבוא ולטעון את טענת הבתולים. ומה הטעם שבגינו אומר ר' יוסי שבמקרה בו נסתרו צריך הבעל לבוא ולטעון לאלתר ולא יכול לטעון לאחר זמן? אומר רש"י, אנו חוששים שמא יטען הבעל לאחר זמן, אך לא בגלל שאין לאישה בתולים, אלא מפני שעכשיו הוא כועס עליה, ועל כן בא עם טענה זו לבית הדין.

מתוך גמרא זו ודברי רש"י עליה, רצוני לומר שאין טעם תקנת יום הנישואים באה משום חשד איתו מתחילים האיש והאישה את חייהם יחדיו, שמא האישה אינה בתולה. אלא להפך, אם לא היה אומר ר' יוסי[13] שהבעל לא יכול לטעון אלא לאלתר, היו מחכים הבעלים ובאים לבית הדין עם טענת בתולים מיד ברגע בו הייתה מתפתחת מריבה בינם לבין נשותיהם. וכלשון רש"י: כאשר היו יכולים לבוא לבית הדין בעודם רותחים על נשותיהם, בכך היה להם 'קלף מיקוח'

12. וכך מדייק הצל"ח בחידושיו על הגמרא שמשמע מלשון זו בטעם המשנה.

13. וכך נראית גם הבנת דברי ר' מאיר אם לא בעל.

העומד תמיד כנגד האישה.

מתוך כך נראים הדברים אף אצלנו, דווקא הצמדת אירוע הנישואים לישיבת בית הדין באה למנוע דבר זה. במקרה בו יום הנישואים הינו רחוק מישיבת בתי הדין, יכול היה הבעל לטעון שהתקררה דעתו[14] עד שהגיע יום מושב בית הדין, ולפיכך הגיע באיחור גדול לבית הדין. אך כעת, אם לא יטען מיד לאחר יום רביעי, קלף מיקוח זה כבר לא יהיה בידו כנגד האישה, ובכך דווקא ירבה השלום בין האיש והאישה, ללא אותו מתח אשר היה נוצר אם יכול היה הבעל בכל רגע נתון לבוא לבית הדין לטעון טענת בתולים על אשתו.

ר"י הלבן שואל את השאלה אותה שאלנו בתחילה, האם יכול להיות שדווקא תחילת המסכת העוסקת בנישואי האיש והאישה תבוא ותוציא לעז על בנות ישראל. וכפי שאנו אמרנו, האם הגיוני שיום הנישואין ייקבע דווקא משום חשד שיכול לצוץ לאיש על האישה? מדוע לא להשיאם בשאר ימים הרחוקים ממושב בית הדין?

> אתמה, וכי להוציא שם רע על בנות ישר' נעסוק, דאדרבא, לא לחזוק בחזקת איסור לבעלה... הבעל ויערער ונשיאם בשאר ימים שאינן סמוכין לקביעות ישיבת ב"ד... יערערו הבעלים לא נתלה באיקרורי דעתא אלא מפני שלא מצא בה... מצינו תקנה כזו בתלמוד, ונראה בעיני שגם זו תקנת בנות ישראל... לכך תקינו שתינשא בד' שאם לא יערער למחר שעולה חמתו אם היה כך ויערער לאחר זמן בידוע ודאי מחמת קטטה שנעשה בינו לבינה לאחר כך אומ' ולא נחוש לדבריו לאחר כך אף לשוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, הואיל ולא עירער בשעת חימה הודה שאין בה דופי ושוב אין בדבריו ממש, אבל אם היינו משיאין אותה בשאר ימים הואיל ואיכא איקרורי דעתא שיש לומר דהא דלא עירער דהא נתקררה דעתו ורצה לחפות עליה, הלכך מפני שעירער נאסור אותה עליו וגם נפסידה כתובתה מטעמ' דאין אדם טורח בסעודה ומפסידה, הילכך תקנתא דידה שתינשא ברביעי, וזו התקנה שהיא חשובה שלא תפסיד כתובתה... (ר"י הלבן, כתובות)[15]

אומר ר"י הזקן, גם זוהי תקנה **בשביל** בנות ישראל, ולא כפי שניתן להבין תקנה זו במבט ראשוני. באמצע דבריו[16] מביא ר"י הלבן את הסיבה בגינה ראו חכמים צורך לבוא ולתקן תקנה בשביל בנות ישראל. ועוד, מוכיח בדבריו, כי מתוך הלכות רבות, כגון: נאמנות הבעל לאסור את האישה

---

14. כתובות, ט, ב. הפירוש המקובל (וכך גם ברש"י) הוא שחכמים דווקא רוצים שיבוא הבעל לטעון את הטענה ולכן תיקנו את יום חמישי ליום רביעי, אך כעת נראה שאפשר בהחלט להבין גם אחרת את דברי אביי בטענתו 'איקרורי דעתא'.

15. וכך מבואר גם בהרחבה בדבריו של הצל"ח בפתיחת המסכת. אך הצל"ח מדגיש שאין זה כשיטת רש"י, ולא כפי שאנו נרצה לבאר כאן גם כן.

16. אותם השמטתי ולא מופיע לפניו.

עליו, להפסיד כתובתה ועוד, הלכות המבטאות את הכח הנמצא בצד האיש, ראו חכמים מקום לתקן תקנה שתאזן את פני הדברים.

על כן, תיקנו חכמים את התקנה בשביל בנות ישראל, ובכך שהצמידו חכמים את יום החתונה ליום ישיבת בית הדין, לא יספיק הבעל לבוא ולערער, ואף אם יבוא לאחר זמן, בידוע שדבר זה מקורו בקטטה ביניהם, אך לא יוכל עוד האיש לאסור את האישה עליו. ובעצם הצמדת יום הנישואים ליום ישיבת בתי הדין, איבד הבעל את 'האיום' של ההליכה לבית הדין בכל רגע שרק יצה.

ולשון המשנה מדויקת: אם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין. אין רצון חכמים שהחתן יקום לבית הדין, אלא כפי שביארנו, התקנה באה לאישה. תיקנו את יום הנישואים צמוד ליום בית הדין, כדי שהבעל לא יוכל לטעון מאוחר יותר טענת בתולים, שכן, אם היה הדבר אמיתי **היה** לו ללכת בעבר לבית הדין.

טעם התקנה

עם זאת, כפי שראינו בגמרא, טעם התקנה אינו מספיק לקביעת יום רביעי כיום הנישואים, שהרי אפשר להינשא אף ביום ראשון, שכן אף ביום שני בתי הדין יושבים. על כן, באה הגמרא ותולה את משנתנו בטעם אחר כדי לבאר מדוע תקנת נישואי הבתולה היא ביום רביעי בדווקא. אך על זאת עלינו לשאול: מדוע המשנה שנתה טעם אחד של התקנה שאין בו די כדי לבאר מה היא הסיבה בגינה יום הנישואים נקבע ליום רביעי ולא לראשון? כאמור, אם תקנת שקדו היא כחלק מהתקנה, מדוע היא לא הובאה במשנה כטעם נוסף? ועוד, טעם תקנה זה שייך רק לבתולה, אך באלמנה הטעם כלל אינו שייך, והארכנו בדברים בהרחבה לעיל.

זאת ועוד, מה עם הטעם של יום נישואי האלמנה? מדוע אין אנו מוצאים אותו בדבריה של המשנה? אל שאלה זו התייחסו הראשונים[17] ונביא את הרשב"א כמייצג שיטתם:

> הא [דלא] מפרש טעמא לאלמנה משום דתקנת שקדו אינה תקנה קבועה דבאיניש דלא חאיש לברכה (רשב"א, כתובות, ב, א)

תקנת שקדו לאלמנה שבגינה תיקנו חכמים שתינשא ביום חמישי, אינה תקנה קבועה, שכן, פעמים שיסכמו האיש והאישה להתחתן ללא תקנה זו, כלומר, תקנה זו אינה תקנה מעכבת, ואילו תקנת הבתולה משום בתי דינים היא תקנה מעכבת, על כן שנתה המשנה רק את הטעם המעכב, שהוא טעם מעכב ומוכרח. ברם, סוף סוף נשאלת השאלה מדוע האלמנה נשארה במשנה ללא טעם מפורש? וכך כותב הר"ן בדבריו על דבריהם הראשונים:

> ולא נהירא לי דבשלמא אי לא הוה תני דינא שפיר קאמרינן משום דלא קביע לא תני

17. רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, ר"ן.

ליה אבל כיון דדינא תני אף על גב דלא קביעא אמאי לא תני ביה טעמא (ר"ן על הרי"ף, כתובות, א, א)

על פי דברינו שיום האלמנה לא קבוע כחובה אלא כרשות, וכל אדם יכול בתירוצים שונים להתחתן ביום זה, אם כן, מדוע בכלל נשנה יום מפורש לנישואי האלמנה? מתוך שאלתו עונה הר"ן שתי תשובות אחרות:

לפיכך נראה לי דתנא מסתים להו סתומי להני טעמי כי היכי דלא ליתי לזלזולי בתקנתא... והיינו טעמא דאי מפרסמת מילתא הוו טובא דנסבי באחד בשבת משום דטריח להו ... ומעיקרא תקנתא דרבנן לגמרי...ומש"ה תני תנא בהדיא דינא ומסתים ליה לטעמייהו (ר"ן, שם)

תשובתו הראשונה של הר"ן לכך שהתנא לא שנה את טעם נישואי יום האלמנה היא כדי שלא יבואו לזלזל בתקנת יום נישואיה, ובכך יבואו לשאת את האלמנה אף בימים אחרים שאינם חמישי. כלומר, במילים אחרות, לתנא היה חשוב שיראו את יום נישואי האלמנה ביום חמישי כדבר חשוב מאוד, על אף שאינו מעכב. ממשיך הר"ן ואומר:

עוד נראה דמשום שקדו וברכה לא הוו מתקני רבנן לעכובי מצוה דנישואין אלא **משום טענת בתולים דמילתא דאיסורא הוא הוצרכו ליחד לבתולה ימים** וכיון שהוצרכו ליחד יחדו לבתולה רביעי דמעלי טפי מאחד בשבת משום שקדו וברכה כדאיתא בגמרא וכיון שיחדו לבתולה יום של ברכה ושיש בו תקנתא דידה יחדו לאלמנה גם כן דאי לא אתי למימר דנישואי אלמנה זילי להו לרבנן ולא מתקני בה מילתא ומשום הכי תני תנא טעם דטענת בתולים לומר דעיקר התקנה היתה בשבילו ואידך לא תני להו כלל: (ר"ן, שם)

חכמים לא היו באים ומתקנים יום מיוחד לנישואי הבתולה, אלא משום טענת הבתולים. במילים אחרות, המוטיבציה של חכמים לתקן יום מיוחד לנישואי האלמנה יוצאת מתוך הטעם הכתוב במשנה אצלנו. לאחר מכן באו חכמים ובחרו יום אחד מבין שניהם שהוא המעולה ביותר ליום הנישואים, אך הטעם לקביעת יום רביעי ולא ראשון הוא משני לטעם הראשון של להתחתן ערב לפני ישיבת בית הדין.

וכיוון שכבר ייחדו יום מיוחד לבתולה "לא רצו" חכמים שיראה שאין חשוב להם נישואי האלמנה, על כן באו ותיקנו יום מיוחד גם לאלמנה. דברים אלו של הר"ן מקדמים אותנו צעד משמעותי אל הבנת טעמה של המשנה, מה שהוביל בסופו של דבר את חכמים לתקן יום מיוחד לנישואים היא טענת הבתולים.

לעיל, ראינו מתוך דבריו של הר"י הלבן וכך דייקנו מתוך לשונה של המשנה,[18] כי תקנת יום הנישואים היא תקנת בנות ישראל, היא באה בשבילן. אם כן, אם נחבר דברים אלו לדבריו של

18. לשון העבר במילים: שאם היה לו טענת בתולים היה וכו'..

הר"ן, המוטיבציה של חכמים לתקן יום נישואים היא תקנת בנות ישראל, שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית הדין, וכפי שביארנו באריכות. לאחר מכן, מאותה מוטיבציה של חכמים לתקן תקנה לבנות ישראל, חכמים בחרו ביום רביעי ולא ביום ראשון.

ועוד, אף תקנת האלמנה בסופו של דבר יצאה מתוך אותה מוטיבציה של חכמים לתקן תקנה מיוחדת ביום הנישואים. אותה תקנה אינה מפני חשד בבתולות, כי אם כן לא היה חשש שחכמים מזלזלים באלמנות, כיוון שבהן אין שייך חשש זה. אלא, כיוון שחכמים תיקנו כאן תקנה בשביל הבתולה המתבטאת ע"י הטעם המובא במשנה, כך באו חכמים והוסיפו את תקנת האלמנה. במילים אחרות, אף תקנת יום נישואי האלמנה יוצאת בסופו של דבר מתוך טעם המשנה, משם התחילה קביעת יום נישואי האלמנה.[19]

ואולי אף יותר מזה, טעם זה מלמד על המוטיבציה שהייתה לחכמים לתקן תקנה מיוחדת ליום הנישואים, ראשית לאישה, כי ראו חכמים לנכון לתקן יום שיש בו כדי להוסיף שלום בין האיש והאישה. כך, גם החיפוש אחר היום המעולה יותר יוצא מתוך מוטיבציה זו, מה הוא היום שיש בו כדי להוסיף ולסמל עוד דבר ביחס לנישואי האיש והאישה, להוסיף עוד חסד ושלום.

לפיכך, טעם המשנה כתוב לאחר נישואי האלמנה, אולי באופן הבסיסי הוא שייך רק לבתולה, אך בעומק מתוך הבנת טעמה של המשנה, ההבנה שחכמים באים ומתקנים יום מיוחד לנישואים כדי לסמל ולתת משמעות ליום זה בין האיש והאישה, כך גם באו ותיקנו לאלמנה. הטעם שייך לשניהם, ועל כן בא הטעם אף לאחר דין יום נישואי האלמנה, יש בטעם משותף לשניהם.

יום המיזונות

טעמה המרכזי של התקנה כפי שראינו מתבאר דרך הטעם אותו המשנה מציינת. אך מדוע דווקא לאחר מכן בחרו חכמים דווקא את יום רביעי? מה זיהו חכמים ביום רביעי ליום מעולה יותר מיום ראשון?[20] כאן אנו מגיעים לדברי הגמרא, וכפי שכבר תמהנו עליהם בתחילה. שמואל מבאר שהטעם בגינו בחרו חכמים דווקא ביום רביעי הוא משום המשנה הנמצאת בדף נז עמוד א, ביום

---

19. ברצוני לומר שדברינו כאן בבבלי, **מובאים בירושלמי כמחלוקת**. בהערה 11 הבאנו את דברי חוקרי התלמוד הטוענים שטעם המשנה הוא הוספה מאוחרת, ואילו משנת רבי באה ללא הטעם. חלק מהוכחותיהם לדין זה באים דרך דבריו של הירושלמי. במקבילה בירושלמי, בתחילת המסכת מביא בר קפרא טעם למשנה: משום ברכה. ומעט לאחר מכן מביא ר' לעזר טעם למשנה: טעם בתי הדינים. באופן פשוט נראה שלפני שניהם המשנה הייתה ללא טעם, ועל כן בא כל אחד ונתן את הטעם שלדעתו הוא טעם המשנה. **אך נראה לי שהדברים כלל לא צריכים להיאמר**. על פי דברינו בבבלי כך נראה שיש לבאר בירושלמי. בירושלמי נחלקו מה הוא הטעם העיקרי, דהיינו, מה המוטיבציה איתה חכמים הגיעו לתקן את יום הנישואים. לפני שניהם המשנה באה יחד עם טעמה. אלא שבר קפרא מבאר שמה שעמד לפני חכמים אל מול עיניהם הוא קודם כל עניין הברכה. ואילו ר' לעזר מביא את טעם המשנה בידו, כלומר זהו הטעם העיקרי של התקנה, מכך יצאו חכמים רצון לתקן לאישה את יום הנישואים, וכפי שהסברנו במאמרנו בהרחבה. וראה עוד בירושלמי עצמו. ובאמת ראיתי לי"נ אפשטיין במבוא לנוסח המשנה, עמ' 246, שמסביר על דברי ר' לעזר שזוהי שיטתו לאחוז בטעם המשנה ולא בטעם אחר, וראה שם באירוך.

20. כך על פי לשונו של הר"ן.

זה אם לא נושא האדם את האישה הוא חייב לשלם לה מזונות. כלומר, יום רביעי הוא היום בו יכול האדם להגיע לידי חיוב מחכמים לשלם לאשה ולדאוג לכל צרכה, שהרי אם לא יישא האיש את האישה, חכמים יחייבו אותו לדאוג לכל צרכה.

לפיכך, אם יבוא האיש ויתחתן עם האישה דווקא ביום זה, הדאגה לצורכה של האישה יבוא ממנו ולא מכך שחכמים מחייבים אותו. יום הנישואים יבוא מתוך הרצון של האיש לעשות חסד עם האישה איתה הוא הולך להתחתן. כפי שביארנו באריכות, תקנת חכמים באה בשביל האישה, על כן המשיכו חכמים מתוך מוטיבציה זו למצוא את היום השייך ביותר לדאגתה של האישה, וכך הדברים מתבארים בדבריו של שמואל.

אמנם, רב יוסף תמה על הדברים אותם אמר בשם שמואל. הסברנו בדבריו לעיל, שלרב יוסף באמת היה ידוע שיום העלאת המזונות היה יום רביעי, אך אומר רב יוסף, אי אפשר לתלות את משנתנו בה מופיע טעם מפורש לתקנה, למקום בו לא מופיע טעם כלל. אמנם, מבין רב יוסף, שיש מקום אמיתי לתליית המשניות זו בזו.

כעת ניתן לראות את תיקון דבריו של רב יוסף כמבטאים את אותו הרעיון, רק דרך תקנה אחרת. תקנת שקדו של חכמים האומרת שהטעם לכך שנושאים דווקא ביום רביעי הוא מפני תקנת שקדו, גם כאן התקנה היא תקנה לאשה, שיטרח הבעל בשבילה, ובכך ייכנס האיש לנישואים מתוך טרחה ודאגה למזונותיה של האישה. אלא שהבדל קטן ביניהם, דבריו של שמואל מתבארים כדאגה כללית לאישה, לאורך כל חייהם המשותפים, ואילו שקדו היא תקנה קטנה יותר המדברת על דאגה לתחילת חייהם המשותפים, ולא לפרנסה ומזונות לכל החיים.

דרכים בהן השתמשנו במאמר זה

שאלות כלליות. מה הוא דין המשנה? מדוע צריך ימים מיוחדים לנישואים. **שאלות פרטיות**. האם הטעם עונה על הדין או שמא אינו מספיק? **סדר המשנה.** האם סדר המשנה מובן? אם אנו היינו כותבים את המשנה האם היינו מסדרים אותה בצורה אחרת? אם כן איך היינו מסדרים? וכך, ראינו בסוגייתנו שטעם המשנה השייך רק לבתולה, מובא גם לאחר דין האלמנה.

הווא אמינא. ה"א/מאמר בגמרא שנראה כטעות לגמרי. אי אפשר להבין אותו בפני עצמו, יש לשאול אם כן מדוע הגמרא הכניסה את אותו המאמר לגמרא. על אף שבמבט ראשוני מאמר זה נראה כלא אפשרי אנו מבינים שיש לו משמעות לסוגיה.

דיוק בלשון המשנה והגמרא. גם אם נראה כדיוקים סתמיים לכתוב אותם, אפשר שבסוף יתבררו כמשמעותיים. כך שאלנו על טעם המשנה שרשום בלשון עבר. וכן על דברי רב יוסף בגמרא. לא להכריח את הדיוקים, אבל בוודאי שיש לציין אותם בהתחלה, ולחשוב על האם הם משמעותיים.

מקורות מקבילים. יש להשוות למקורות נוספים המקבילים למקור בו אנו עסוקים. במקרה בו אנו עוסקים במשנה, הרבה פעמים המקורות שיש להקביל אליהם מצויים בתוספתא, וכך עשינו במאמרנו. הפעם השוואת המקורות עזרה לנו לחדד את שאלתנו על דברי המשנה. כמו כן השוונו לסוגיית הירושלמי (הע' 19), מתוך כך התחדדה הבנתנו על המוטיבציה העיקרית של חכמים.

לימוד הראשונים. על אף שהראשונים לאו דווקא דיברו באופן מפורש על השאלות אותן שאלנו. מתוך השאלות יכולנו לדלות מדברי הראשונים כיוונים ותשובות לשאלות שלנו על דברי המשנה והגמרא. כך ראינו את דברי הר"ן המדבר על המוטיבציה של חכמים לתקן את התקנה לבתולה. מתוך כך הגענו ללמוד שעל כן זהו הטעם שמגיע לבסוף, הוא הטעם שהתחיל את כל עניין התקנה. בנוסף, **להשתדל להתמקד** קודם כל בראשונים המדברים על השאלות אותן שאלנו, או שמדברים סביב הדינים בהם אנו מעיינים, רק לאחר מכן להרחיב עוד את היריעה.

מחקר. אין המון מקורות של מחקר בלימודי. במאמר זה התייחסתי לכמה כאלה. וכך יצא לי לראות על כמה וכמה דברים שכתבנו פה את דברי המחקר עליו. לפעמים דברי מחקר התלמוד מוכחים מתוך כתבי היד. אך לפעמים יש קודם כל לראות את שאלותיהם, ועל כך לראות האם יש דרך לחשוב על הדברים, לפני שמוחקים דברים ללא הכרח מדברי המשנה או הגמרא. וכך עשינו גם **בלימודנו**. כך נראה שמבואר בדברי הרב קוק, אורות הקודש, א, עמוד מט.